

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.521-3'06:27-29

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-2-20>

Юлія КУЗЬМЕНКО,
 orcid.org/0000-0001-9057-6940
 кандидат філологічних наук,
 доцент кафедри мов і літератур
 Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
 Навчально-наукового інституту філології
 Київського національного університету імені Тараса Шевченка
 (Київ, Україна), germanibus@ukr.net

ХРИСТІЯНСЬКІ МОТИВИ У ПРОЗІ ШІІНИ РІНДЗО ТА ЕНДО ШЮСАКУ

Повоєнна японська література характеризується розмаїттям художніх течій і шкіл, представники яких намагалися переосмислити досвід і травму війни, а також дійсність посткапітуляційних років. У межах післявоєнної літературної течії «сенгоха» традиційно виділяють три генерації митців із урахуванням років їхнього дебюту та загальної спрямованості творчості. Шііна Ріндзо та Ендо Шюсаку належали до різних повоєнних поколінь, проте їхні прозові твори об'єднані християнськими мотивами, незвичними як для японської культури в цілому, так і літератури зокрема. Пропоновані цими авторами християнські ідеї віри, покаяння та прощення, а також новаторські образи, що зреклися споконвічних релігій своєї батьківщини – синтоїзму та буддизму заради чужоземного Бога, постають альтернативою понурій художній манері багатьох тогочасних письменників, поетів і драматургів. У їхніх творах актуалізується концепт віри – вона допомагає героям Шііни Ріндзо знайти свободу та сили, щоб жити далі у надзвичайно складний повоєнний час на фоні згарищ і руїн, повсюдного занепаду моралі та духовності. Образи віруючих, розроблені Ендо Шюсаку, зазвичай неоднозначні – їх не полишають вагання щодо обраного шляху, вони нерідко стають жертвами суспільного осуду та нерозуміння, проте продовжують своє випробування віри. Християнські мотиви нерозривно пов'язані у творчості письменників із екзистенційними питаннями щодо сутності людського життя, спокутування гріхів і надії. Недостатнє вивчення окресленої теми в українській японістиці обумовлює необхідність проаналізувати та осмислити християнську тематику й образність у творчості Шііни Ріндзо й Ендо Шюсаку. У зв'язку з цим мета статті полягає в огляді життєвого і творчого шляху письменників та аналізі християнських мотивів як невід'ємного елемента їхньої творчої манери.

Ключові слова: сенгоха, япономовна християнська література, Шііна Ріндзо, Ендо Шюсаку.

Yuliia KUZMENKO,
 orcid.org/0000-0001-9057-6940
 Candidate of Philological Sciences,
 Associate Professor at the Department of the Far East
 and Southeast Asia Languages and Literature
 Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko
 (Kyiv, Ukraine), germanibus@gmail.com

CHRISTIAN MOTIFS IN THE PROSE OF RINZO SHIINA AND SHUSAKU ENDO

The post-war Japanese literature is represented by heterogeneous artistic movements and schools, members of which tried to rethink the experience and trauma of war, as well as the reality of post-capitulation years. Considering the period of debut and general orientation of works, three generations of artists are traditionally distinguished within the framework of post-war literary movement "sengoha". Rinzo Shiina and Shusaku Endo belonged to different post-war generations, but their prose is united by Christian motifs that are unusual for the Japanese culture and literature. Christian concepts of faith, repentance and forgiveness, innovative characters that disengage from the original religions of their homeland – Shinto and Buddhism – for the sake of a foreign God, offered by the authors, seem to be an alternative to the gloomy artistic manner of many writers, poets, and playwrights of that time. The concept of faith gained newfound relevance in their works – it helps the characters of Rinzo Shiina to find freedom and strength to live on in the extremely difficult post-war Japan against the background of ruins, widespread decline of morality and humanity. The characters of believers developed by Shusaku Endo are usually ambiguous – they continue questioning the chosen path, often become victims of public condemnation and misunderstanding, but still preserve their faith. Christian motifs in the works of these writers are inextricably linked with existential questions about the essence of human life, atonement for sins and hope. The lack

of research on this topic in Ukraine makes it necessary to analyze and comprehend the Christian themes and imagery in the works of Rinzo Shiina and Shusaku Endo. Therefore, the purpose of the article is to study the life and creative path of authors and to analyze Christian motifs as an integral element of their creative style.

Key words: *sengoha, Japanese Christian literature, Rinzo Shiina, Shusaku Endo.*

Постановка проблеми. Наприкінці 2016 р. у світовий кінопрокат вийшла стрічка «Мовчання», знята Мартіном Скорсезе за однойменним романом 1966 р. відомого японського письменника Ендо Шюсаку. Ця подія поновила інтерес міжнародної спільноти не тільки до творчості далекосхідного прозаїка, але й до історії непростой інтеграції християнства в японську культуру. Водночас поза увагою широкої читацької аудиторії та, зокрема, вітчизняних літературознавців залишається творчість інших японських письменників, які зверталися до християнської тематики, а саме – Шііни Ріндзо (1911–1973), Тошіо Шімао (1917–1986), Міури Аяко (1922–1999) та низки інших. Твори цих авторів зазвичай або зовсім не вивчаються, або ж побіжно розглядаються у межах навчальних курсів для студентів-японістів вищих навчальних закладів України, що створює певні прогалини в цілісному розумінні повоєнного літературного процесу Японії серед майбутніх фахівців, а отже свідчить про актуальність цієї розвідки. Ознайомлення з історією становлення християнської літератури в Японії та її ключовими постатями допоможе компенсувати цю лакуну в українському японознавстві.

Аналіз досліджень. Непроста історія взаємодії християнства з японською культурою розглядається у низці праць зарубіжних дослідників. Розвиток християнського мистецтва в Японії та творчість його найрепрезентативніших представників, а саме: Шііни Ріндзо, Ендо Шюсаку, Шімао Тошіо, Абе Міцуко (1912–2008), Міури Аяко, Сакати Хіро (1925–2005), Танаки Чікао (1905–1995), – стисло оглядаються в книзі Джеймса М. Філліпса «Після сходу Сонця: християни та суспільство в сучасній Японії» (Phillips, 1981). Образ Ієсуса та його символічність у творах Шііни Ріндзо та Ендо Шюсаку аналізуються в книзі «Центральне місце Христа у сучасних місіях» Майка Барнетта та Майкла Пококка (Barnett, Rosock, 2013). Детальний літературознавчий аналіз вибраних творів Шііни Ріндзо, Ендо Шюсаку та Тошіо Шімао представлений у науковій статті В.С. Гессела «Голоси серед здичавілих: японські християнські автори» (Gessel, 1982). Місце Ендо Шюсаку в повоєнній японській літературі осмислюється В.С. Гесселем у однойменній розвідці (Gessel, 1993). Образи надії та відчаю в окупаційній Японії на матеріалі творів Шііни Ріндзо є предметом дослідження

Марка Вільямса (Williams, 2003). Однак християнська проблематика в японському контексті обділена увагою українських науковців, про що свідчать поодинокі праці «Мовчання Бога чи глухота людини?» Ю. Карпицької (Карпицька, 2020), «Історія християнства в Японії (1549–1873 pp.): PER IMPOSSIBILE» С.В. Проня (Пронь, 2014) та «Особливості нагасакського діалекту в романі Ендо Шюсаку “Німа тиша”» І. Батюк (Батюк, 2018). Крім того, короткий огляд життя і творчості Ендо Шюсаку міститься в підручнику «Японська література ХХ століття» І.П. Бондаренка та авторки статті (Бондаренко, Кузьменко, 2021).

Мета статті. У зв'язку з недостатньою кількістю літературознавчих розвідок, присвячених християнській тематиці та символіці в сучасній японській літературі, виникає потреба в ознайомленні з творчою спадщиною ключових авторів-католиків повоєнних років, а саме Шііни Ріндзо та Ендо Шюсаку, аналізі мотивів і образів, які найяскравіше демонструють творчу позицію митців. Для досягнення означеної мети необхідно вирішити такі завдання:

- простежити витоки католицької літератури в Японії;
- дослідити життєвий шлях і вплив християнства на творче становлення обох письменників;
- проаналізувати християнські мотиви у найрепрезентативніших творах прозаїків.

Виклад основного матеріалу. Знайомство японців із християнством датується XVI ст., коли європейські (за різними версіями – іспанські або португальські) місіонери почали займатися розповсюдженням християнського вчення на далеких японських островах (Пронь, 2014: 100). Однак це знайомство було неоднозначним – початкове прийняття нової релігії місцевими феодалами та їх підданими, викликане практичними міркуваннями збільшити статки завдяки посиленню торговельних відносин із європейськими купцями, вже у 1612 р. змінилося жорсткою боротьбою влади з місіонерами та новонаверненими японськими християнами.

Повторне відкриття християнства прийшлося на кінець правління шьогунату Токугави та початок доби Мейджі (1868–1912), що характеризувалася внутрішньополітичним курсом на прискорену вестернізацію й модернізацію країни. Таким чином, вже з 1859 р. відбулася низка важливих

для японського християнства подій: заснування протестантської місії в Нагасакі, створення католицької церкви у Йокогамі, початок діяльності просвітників і апологетів християнства Учімури Кандзо (1861–1930), Нітобе Інадзо (1862–1933) та Уемури Масахіси (1858–1925), створення спілок «Нецерковний рух» (「無教会」 – «Мукьо:кай») Учімури Кандзо, «Шлях» (「道会」 – «До:кай») Мацумури Кайсеки (1859–1939), «Церква серця Христового» (「基督真宗教団」 – «Кірісудо шінсю: кьо:дан») Каваї Шінсуя (1867–1962) та інших, відкриття Вищої освітньої школи Товариства Ісуса в 1913 р., яка пізніше була реорганізована у Софійський університет (「上智大学」 – «Дзьо:чі дайгаку») тощо. Водночас це був час переосмислення християнства, його ідей та символіки освіченими японцями з урахуванням багатовікових національних традицій.

Попри докладені зусилля, західна релігія обмежилася доволі скромним відсотком послідовників у далекосхідній країні – за даними Управління культури Японії, у 2021 р. кількість японських християн становила 1 915 294 особи (宗教年鑑, 2020: 34). Тому і письменників, які не тільки прийняли християнство, а й висвітлювали відповідну тематику у своїх творах, в Японії надзвичайно мало. Одним із перших був відомий представник японського символізму та дитячий письменник Мікі Рофу (1889–1964). Під час викладання в монастирі Трапістів на Хоккайдо літератор вирішив долучитися до католицької церкви і в 1922 р. прийняв християнство, що в подальшому знайшло відображення у його творчості – в есе «Життя в монастирі» (「修道院生活」 – «Шю:до:ін сейкацу») та «Історія японського католицизму» (「日本カトリック教史」 – «Ніхон каторіккукьо: ші»), а також поетичних збірках «Зародження віри» (「信仰の曙」 – «Шінко: но акебоно», 1922), «Божества та люди» (「神と人」 – «Камі то хіто», 1926) і «Збірка віршів трапіста» (「トラピスト歌集」 – «Торапісто каісю:», 1926).

До християнської тематики зверталася подружня пара Чікао (1905–1995) та Суміе Танака (1908–2000). Наприклад, у п'єсі «Голова Марії: Нагасакська фантазія» (「マリアの首」 – «Марія но кубі», 1959) Чікао Танака порушив тему дивовижного зцілення маргінальних прошарків населення, які вирішили відбудувати пошкоджену статую Марії після атомного бомбардування Нагасакі. Не менш вагомим у розвиток католицької літератури був внесок і Суміе, перу якої, зокрема, належить твір «Грація, пані Хосокава» (「がらしあ・細川夫人」 – «Гарашіа, Хосокава фуджін», 1959) про нележку долю дружини середньовіч-

ного даймьо – Тами Хосокави, яка прийняла християнство та була змушена захищати свою віру в буремні часи.

Серед найвідоміших сучасних прозаїків, на нашу думку, особливої уваги заслуговують Шііна Ріндзо та Ендо Шюсаку, у творах яких, попри відмінну художню репрезентацію, християнська тематика стала альтернативою літературному мейнстріму другої половини ХХ ст.

Представник першого післявоєнного покоління та один із основоположників японської католицької літератури Шііна Ріндзо (справжнє ім'я – Оцубо Нобору) народився в невеличкому селі у повіті Шікама префектури Хього. Дитячі роки майбутнього письменника пройшли в доволі напружених умовах – батько і мати зраджували одне одному, а потім покінчили життя самогубством. Опинившись у скрутному матеріальному становищі 14-тирічний хлопець зважився залишити рідний дім і вирушити на заробітки. Відраховувшись із середньої школи, він почав заробляти на прожиття, працюючи по 20 годин на добу на різних підробітках. Цей нелегкий період життя яскраво описано в автобіографічному романі «Канал» (「運河」 – «Унга», 1956), головний герой якого не може знайти роботу через брак робочих місць, а тому приречений на голодне і жалюгідне існування.

Під час служби кондуктором на підприємстві «Уджігава денкі» Шііна зацікавився працями німецького політеконома і філософа Карла Маркса (1818–1883), що спонукало його вступити до Комуністичної партії Японії. Через політичні погляди і прихильність до комуністичного руху він був заарештований у 1931 р. таємною поліцією Токіо. Наступні два роки майбутній письменник провів в ув'язненні, де йому до рук потрапила збірка відомого німецького філософа Фрідріха Ніцше (1844–1900) «Ессе Номо. Як стають самим собою» (1888). Захопившись оригінальними ідеями Ніцше, Шііна вирішив добровільно відмовитись від своїх політичних переконань і здійснити так званий «поворот» (転向 – «тенко:»), тобто зректись лівих поглядів, як це зробило багато інших японських соціалістів у період 1925–1945 рр. Пізніше він критикуватиме своє юнацьке захоплення революційними та комуністичними ідеями.

Після звільнення з в'язниці Шііна тривалий час не міг знайти роботу, через що навіть спробував скоїти самогубство. Його врятувала молода вдова, яка допомогла відновитися після інциденту. Намагаючись віднайти сенс життя, чоловік почав активно читати книжки. Вчення Ніцше, з яким

він ознайомився під час ув'язнення, настільки захопило майбутнього прозаїка, що він із головою поринув у філософію. Крім того, на його ідейно-естетичну та філософську позиції вплинули праці данського філософа і основоположника екзистенціалізму Серена К'єркегора (1813–1855) та німецького філософа і представника «філософії життя» Георга Зіммеля (1858–1918). Ще одним вагомим впливом у житті та творчості Шііни були твори Достоєвського, які він згадував у збірці «Автобіографія наших душ» («わが心の自叙伝」 – «*Ватакокоро но дзідзьоден*», 1967–1971) як джерело натхнення для власної творчості. У цій збірці Шііна осмислює літературу не як засіб втечі від дійсності чи її альтернативу, а як інструмент, що дає можливість порушити важливі онтологічні та екзистенційні питання.

У повоєнний час Шііна дебютував із автобіографічною повістю «Нічне застілля» («深夜の酒宴」 – «*Шін'я но шюен*», 1947) про колишнього комуніста Шімакі, який переживає глибоку депресію. У цьому творі автор зобразив повоєнне Токіо в доволі понурих фарбах – місто відштовхує своїми руїнами, навіюючи почуття відчаю та зневіри. У пошуках притулку головний герой вирушає на окраїну столиці, де знаходить місце для нічлігу на території вцілілого складу. В його новому оточенні люди, духовно скалічені війною. Головний герой зізнається: «Всі [мої сусіди] пробуджують в моїй душі глибокий відчай. Вони зводять всі мої потаємні бажання до відчуття безнадії та туги. Але, попри це, я навчився любити свій відчай. Певна річ, що це меланхолійний вид любові, проте моя меланхолія приносить мені насолоду...» (Sasaki, 1980: 11). Спочатку безвольні та слабкі співгромадяни викликають в Шімакі відразу, але потім чоловік сповнюється співчуттям до них, йому вдається досягнути прірву самотності та спустошеності, що панує в їхніх серцях. Він відкриває у собі здатність прощати і, можливо, бути прощеним: «Жалюгідний стогін Тоди проникав у мою кімнату, тож мені не лишалося нічого іншого, як змиритися і терпіти. Терпіти для мене означало жити. Завдяки терпінню я звільняюся від усіх своїх проблем. Завдяки терпінню я можу відчути ту п'янку байдужість. Що ще залишається людям у цьому світі, крім терпіння?» (Sasaki, 1980: 30). Попри протилежності надії, у творі переважають нігілістичні та песимістичні настрої, характерні для раннього періоду творчості письменника.

Екзистенціальні мотиви простежуються й у низці інших творів Шііни. Повість «У важкому потоці» («重き流れの中に」 – «*Омокі натаре но нака ні*», 1947) присвячена темі розчарування

в Богові та втрати віри. Головний герой переживає глибоку кризу в непрості повоєнні роки: «У мене немає майбутнього, і моє минуле повністю зруйноване. Я ніщо інше, як самотня руїна. Серце крається від усвідомлення того, що моя смерть почалася ще з самого народження. Я був знищений тієї ж миті, коли мені дісталася моя доля. Все, що після мене залишиться, – самотня руїна, яка живе, аби померти» (Sasaki, 1980: 98). У романі «Вічна прелюдія» («永遠なる序章」 – «*Ейен нару дзьошью*», 1948) порушується питання про страх жити та звільнення від нього завдяки досягненню внутрішньої свободи, а в «Нотатках Фукао Шьоджі» («深尾正治の手記」 – «*Фукао Шьоджі но шюкі*», 1949) автор замислюється над тим, наскільки людина вільна у своєму житті: «Ніхто нас не обдурює. Ми завжди самі себе дуримо. До того ж, зазвичай жартує над нами наше минуле. Мені пощастило прожити сьогоднішній день у всій його повноті без хвилювань і з вдячністю. Я стійко витримаю те, що чекає на мене завтра, і обережно ставитимусь до того, що було вчора» (Shiina, 1948: 11). Крім того, у творі неодноразово порушується питання про страх смерті, який переслідує кожну людину. Тому добровільна смерть осмислюється автором як найвища людська свобода: «Щасливий той, хто може сам себе вбити» (Keene, 1998: 996).

Нерідко герої творів Шііни Ріндзо опиняються на межі життя і смерті. Наприклад, Сунагава Анта з «Вічної прелюдії» хворіє на туберкульоз легень, страждає від вад серця та переніс ампутацію ноги. Попереду на нього чекає безрадісне життя каліки, яке вселяє страх. Попри це, Шііна виступає прихильником філософії надії – нелегкі життєві випробування не позбавляють його героїв віри та надії. Зокрема, у повісті «Поки не настане той день» («その日まで」 – «*Соно хі маде*», 1949) головна героїня знаходить сили жити далі, підтримуючи інших і допомагаючи їм. Саме надія наділяє головних героїв Шііни життєствердним оптимізмом і виступає тим мотивом, що дає можливість провести межу між його ранньою творчістю та художніми творами, написаними після зречення письменника від комунізму.

У 1950 р. Шііна Ріндзо прийняв християнство, що справило значний вплив на його подальшу творчість. У вітальній промові з цієї нагоди літературний критик Камей Кацуічіро застеріг письменника про можливі проблеми у майбутньому, зауваживши, що доведеться обирати між релігією та літературою. Як зазначає дослідник сучасної японської літератури В.Г. Гессель, застереження Камея було небезпідставним: письменник, що

обрав чужоземну релігію, фактично заявляв про відмову від духовних та культурних традицій свого народу, а отже перетворювався на «зрадника», наражаючи себе та свої прохристиянські твори на неприйняття і критику (Gessel, 1982: 438). Проте Шііна не припинив протарувати свій шлях, і вже в 1952 р. світ побачив роман «Неочікувана зустріч» (「邂逅」 – «*Кайко*:»), в якому свобода людини осмислюється з позицій екзистенціального та соціального реалізму. Персонажі цього твору репрезентують різні життєві позиції: рідна сестра головного героя Кейко – нігілістка, що не довіряє жодній системі; активіст комуністичного руху, навпаки, вірить, що людство врятує тільки пролетарська революція; розбещена аристократка марнує життя в найкращих декадентських традиціях, а заможний ділок зловживає наркотичними речовинами. З ними разюче контрастує образ головного героя Фурусато Ясуші, який після повернення з війни намагається знайти відповідь на важливе запитання: за що чи за кого він зміг би віддати своє життя? Зрештою чоловік усвідомлює, що потрібно почати з себе і навчитись нести відповідальність за власне життя, намагаючись допомагати іншим. Він змінює життєву позицію на проактивну, починає піклуватися про свою родину та усіляко її підтримувати, попри численні негаразди та песимістичну налаштованість оточення. Така свобода стає можливою завдяки вірі в Бога, яка дарує Ясуші надію та вселяє оптимізм. І хоча головний герой відверто не заявляє про свою релігійну приналежність, а віра не рятує його від проблем, його образ пронизаний філософією надії та християнськими ідеями прощення і спасіння. Посеред темряви відчаю та повоєнної кризи Ясуші уособлює світло. Таким чином, простежується еволюція творчої манери письменника – від пролетарських і нігілістичних настроїв до філософії надії та християнського екзистенціалізму, які виокремлюють творчість Шііни Ріндзо серед інших письменників окупаційного періоду.

Християнство та духовне життя сучасників є невід'ємними елементами творчості представника третього повоєнного покоління японських літераторів Ендо Шюсаку. Приймавши католицизм у підлітковому віці, майбутній письменник не тільки відкрив для себе світ чужоземної релігії, а й почав випробування віри, перетворившись на об'єкт кепкування та цькування серед однолітків. Численні випробування загартували юнака, водночас послуживши матеріалом для подальшої творчості – у своїх працях Ендо намагався осмислити, чим була віра для нього та його сучасників, для яких католицизм і християнство асоціювалися

здебільшого з західною культурою та світосприйняттям.

Першим опублікованим твором Ендо стало есе «Божества та бог» (「神々と神」 – «*Камі-тамі то камі*») 1947 р., а письменницький дебют прийшовся на 1954 р. із повістю «До Адена» (「アデンまで」 – «*Аден маде*»), в якій порушено проблеми гріха та прощення, расової дискримінації, ізоляції Японії після Другої світової війни. Глибше осмислення моральної та духовної кризи у житті сучасної людини простежується в наступній повісті автора – «Біла людина, жовта людина» (「白い人、黄色い人」 – «*Шірої хіто, кірої хіто*», 1955). Написаний у формі щоденникових записів двох головних героїв – француза та японця, що намагаються реєструвати важливі моменти зі свого життя під час війни, твір оповідає про жорстокість і садизм, на які здатні люди. Під впливом обставин обидва юнаки вдаються до нищих вчинків – француз співпрацює з нацистами, шпигуючи за прихожанами церкви, та зрештою викриває членів французького опору, а японський студент відмовляється від «білого бога», оскільки втомився від внутрішньої боротьби (Бондаренко, Кузьменко, 2021: 367).

У 1966 р. світ побачив один із найвизначніших творів японськомовної християнської літератури – історичний роман «Мовчання» (「沈黙」 – «*Чінмоку*») про нелегку долю японських християн у період Едо (1603–1868). Пронизаний релігійними мотивами, твір змушує замислитися над питаннями непохитності віри та відречення від християнства, сліпого слідування канонам і жертвовності заради інших, зради та відданості. У центрі сюжету – подорож трьох єзуїтських священників до Японії з метою перевірити чутки про зречення від релігії їхнього наставника – падре Феррейри, а також посприяти подальшому поширенню християнства. Не менша увага приділена новонаверненим японським християнам – бідним селянам, які живуть у надзвичайних злигоднях, але завдяки вірі не полишають надію на краще життя, навіть якщо це життя після смерті. Переслідувані владою та співгромадянами, вони вимушені приховувати свої релігійні погляди та вірити у Христа мовчазливо. Та й навіть найвідданіші з них викликають сумніви у європейських місіонерів – чи дійсно японці розуміють суть західного християнства, чи сприймають вони Бога та настанови церкви так, як це роблять європейці, чи не будують свою віру на основі синтоїзму та буддизму? Окрім відданих християн, у творі присутній і образ зрадника. Таким виступає Кічіджіро, через якого

оповідач – падре Родрігес та його місія опиняються під загрозою. Дізнавшись про прибуття португальських місіонерів, місцева влада вживає відповідних заходів і ув'язнює Родрігеса, змушуючи зректись віри, як це зробив його попередник Феррейра. Однак символічна відмова від віри, до якої закликає влада, стає справжнім випробуванням для молодого священника, знайти вихід із якого він намагається звертаючись до Бога.

Релігійними символами і мотивами сповнений роман «Глибока річка» (「深い河」 – «*Fukai kawa*», 1994), в якому Ендо Шюсаку пропонує незвичне зіткнення японської, європейської та індійської культур, буддизму, індуїзму та католицизму. Сюжет твору побудований довкола подорожі групи японських туристів у жовтні 1984 р. до священної індійської річки Ганг, де кожен із них намагається зрозуміти та віднайти істинний сенс життя. Індія, до якої прибувають усі четверо, є яскравим уособленням життєвого хаосу – на вулицях її міст панує бідність, жорстокість, бруд і сморід. На цьому фоні священна річка виступає не тільки локусом очищення та спасіння, а й метафорою швидкоплинного життя.

У романі можна виділити 4 сюжетні лінії – вдівця Ісобе, дитячого письменника Нумади, учасника Другої світової війни Кігучі та представниці повоєнного споживацького суспільства Міцуко, історія кожного з яких зливається в один цілісний наратив після зустрічі з головним героєм – католицьким священником Оцу. Твір починається з історії Ісобе, який втратив дружину, а разом із нею і сенс життя. Перед смертю Кейко ділиться з чоловіком своїми поглядами на реінкарнацію та переконує його, що вони ще неодмінно зустрінуться. Саме це зізнання підштовхує самотнього Ісобе вирушити до Індії в надії зустріти там перероджену душу коханої. Нумада пише дитячі історії про тварин і вирішує прилетіти до Індії, щоб попроситися з пташкою, яка померла від голоду під час його хвороби. Кігучі хоче вшанувати пам'ять померлого воєнного побратима, що врятував його від голодної смерті під час Другої світової війни. І тільки Міцуко – випускниця католицького університету з усіх персонажів вже раніше зустрічалась із головним героєм, коли Оцу ще навчався на священника в Ліонській семінарії, а не був японським диваком, що живе разом із місцевими індуїстськими монахами поблизу річки Ганг. На периферії твору можна зустріти і черниць із благодійної організації, заснованої Матір'ю Терезою. В одному з прикінцевих епізодів вони намагаються допомогти помираючій літній жінці, однак цей вчинок не знаходить розу-

міння та відгуку у серцях японських туристів. На запитання Міцуко, навіщо вони намагаються врятувати безпритульну, черниці дивуються та аргументують, що якщо вони цього не зроблять, то у світі не залишиться, у що вірити. Тобто автор наголошує на таких християнських чеснотах, як доброта, співчуття та милосердя.

Цікавим є розуміння віри головним героєм – вона перестала бути лише фіктивною ідеєю в голові, а стала способом його життя. До цього Оцу прийшов завдяки низці випробувань на своєму шляху – від тиску та спротиву автократичним римо-католицьким наставникам, які прагнули контролювати його діяльність, до прозріння, що Бог присутній усюди – в будь-якій релігії та в серці кожної людини. На його думку, проявом справжньої віри є прощення та милосердя, навіть по відношенню до соціальних низів і маргіналів. На підтвердження цього священник наводить слова Ганді: «Існує багато відмінних релігій, але це – лишень різні стежки, що ведуть до одного і того ж місця. Яка різниця, якою з них ти підеш, якщо всі вони приведуть тебе туди ж?» (Endo, 1994: 191). Чоловік не приймає суворих доктрин католицької церкви, тому що від природи він – пантеїст, а отже не вписується в західну християнську парадигму. Герой наголошує на тому, що «притаманна йому, як японцеві, природня чутливість дисгармонує з європейським християнством... Віра європейців усвідомлена та раціональна» (Endo, 1994: 64). Його життя закінчується в Індії, що підсилює контраст між вільною особистістю, уособленням якої виступає Оцу, та духовно бідними сучасниками, які втікають від самих себе у пошуках вищої істини та абсолюту.

Важливе місце відводиться у творі буддійським обрядам і традиціям японців. Під час похорону дружини Ісобе один із родичів цікавиться, коли саме прийнято проводити поминальну службу, на що присутній священник із гордістю дає детальне роз'яснення: «За буддійським вченням, коли людина помирає, її дух переходить у стан лімбо. Лімбо означає, що реінкарнація ще не відбулася і померлий продовжує блукати у цьому світі серед живих. Потім, через сім днів, він потрапляє у змішане тіло чоловіка та жінки, після чого перероджується в новому житті. Ось чому ми проводимо обряд на сьомий день після смерті... І не важливо, як повільно проходить реінкарнація, але на сорок дев'ятий день померлий неодмінно отримує нове життя, переродившись чиеюсь дитиною» (Endo, 1994: 18-19). Таким чином, автор пропонує поринути у світ релігійної поліфонії сучасного світу.

Тема випробування віри розкривається і в романі «Скандал» (「スキヤンダル」 – «Сукьяндару», 1986), який оповідає про непросте життя католицького письменника в сучасній Японії. Головний герой Сугуро рефлексує над своїм унікальним життєвим і творчим досвідом, зазначаючи: «Вам не зрозуміти труднощів, з якими зіштовхується в Японії віруючий християнин, що побажав стати письменником!» (Бондаренко, Кузьменко, 2021: 399). Обраний ним шлях не дає спокою і колегам-літераторам, які не перестають кепкувати над літнім чоловіком навіть після багатьох років знайомства: «У ті роки Сугуро був у нашій компанії постійною мішенню для насмішок і знущань. Доходило до того, що ми вимагали від нього відмовитися в ім'я літератури від християнства. Для нас, людей із післявоєнного покоління, релігія була всього лише за Фройдом – зведенням у культ «фігури Батька», породженням Едіпового комплексу, за Марксом – опіумом для народу, коротше, безглуздим забобою, а християнин здавався нам зразком ненависного японцямірства. Ми ніяк не могли збагнути, чому Сугуро не відкине всю цю релігійну ахінею» (Бондаренко, Кузьменко, 2021: 399). Автобіографічні мотиви у цьому романі дають можливість краще зрозуміти творчий шлях Ендо Шюсаку та ті випробування, через які йому довелося пройти на батьківщині, попри визнання за кордоном.

Висновки. Зародження християнської літератури в Японії датується кінцем XIX – початком XX ст., а активний її розвиток прийшовся на повоєнні роки. Яскраві представники цього напрямку Шііна Ріндзо та Ендо Шюсаку належали до різних генерацій художньої течії «сенгоха»,

проте їх об'єднувало не тільки прийняття християнства, але й активне звернення до відповідної проблематики та мотивів у прозовій творчості. Як представник першого покоління, Шііна Ріндзо відобразив у своїх творах життя повоєнного японського суспільства – спустошеного війною, позбавленого віри та сповненого відчаю. Намагаючись осмислити життя звичайних людей і вихідців із низів крізь призму релігійного екзистенціалізму, прозаїк ніколи не позбавляв своїх героїв другого шансу – вони віднаходять надію та сили продовжувати нелегкий життєвий шлях, знаходять порятунок у вірі та релігії, осягають помилковість і безглуздість своїх колишніх переконань. Виходець із простого народу, старанний робітник, невтомний шукач істини і сенсу життя, Шііна пропагував філософію надії та внутрішньої свободи як від страху смерті, так і страху життя. У свою чергу, Ендо Шюсаку звертався до християнських мотивів з метою осмислити місце релігії в житті сучасних японців, їхнє ставлення до людей із іншої життєвою позицією та віросповіданням. Його перу належить культовий роман про історію японського християнства, а також низка інших творів про випробування віри, непростий життєвий і творчий шлях католицького письменника в Японії, приречені пошуки абсолюту в життєвому хаосі та поліфонії сучасності. Творчість Шііни Ріндзо та Ендо Шюсаку збагатили сучасну японську літературу християнською тематикою та новаторськими образами. Варто зауважити, що окрім творчості цих двох письменників, детальнішого опрацювання потребує художня спадщина інших представників християнської літератури Японії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батюк І. Ю. Особливості нагасакського діалекту в романі Ендо Шюсаку “Німа тиша”. Мовні і концептуальні картини світу. Київ, 2018. Випуск 63. С. 17–21.
2. Бондаренко І., Кузьменко Ю. Японська література XX століття. Київ, 2021.
3. Карпицька Ю. Мовчання Бога чи глухота людини? [Електронний ресурс]. Verbum, № 73, 2020. URL: <https://www.verbum.com.ua/04/2020/fruits-of-silence/silence-of-god-or-deafness-of-man/> (дата звернення: 25.07.2022).
4. Пронь С. В. Історія християнства в Японії (1549–1873 pp.): per impossible [Електронний ресурс]. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Історичні науки. Вип. 3.38, 2014. С. 100–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdu_2014_3_38_20 (дата звернення: 25.07.2022).
5. Barnett M., Pocock M. The Centrality of Christ in Contemporary Missions. Pasadena : William Carey Library, 2013.
6. Endo S. Deep River [trasl. by Van G. Gessel]. New York : New Directions, 1994.
7. Gessel V. C. Endo Shusaku: His Position(s) in Postwar Japanese Literature [Електронний ресурс]. The Journal of the Association of Teachers of Japanese. Iss. 27(1), 1993, pp. 67–74. URL: <https://doi.org/10.2307/489126> (дата звернення: 20.07.2022).
8. Gessel V. C. Voices in the Wilderness: Japanese Christian Authors [Електронний ресурс]. Monumenta Nipponica. Iss. 37(4), 1982, pp. 437–457. URL: <https://doi.org/10.2307/2384166> (дата звернення: 23.07.2022).
9. Keene D. Dawn to the West: Japanese Literature in the Modern Era (History of Japanese Literature, Vol. 3). N.Y. : Columbia University Press, 1998.
10. Phillips J. M. From the Rising of the Sun: Christians and Society in Contemporary Japan. Marykoll, N.Y. : Orbis, 1981.
11. Sasaki Keiichi. 椎名林檎の研究. 2 vols. Tokyo : Ofu:sha, 1980.

12. Williams M. Shiina Rinzo: imaging hope and despair in occupation Japan. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*. Iss. 66 (3), 2003, pp. 442-455.
13. 椎名林檎。深尾正治の手記。東京：銀座出版社、1948.
14. 宗教年鑑：令和2年版 [Електронний ресурс].東京：文化庁、2020. URL: https://www.bunka.go.jp/tokei_hakusho_shuppan/hakusho_nenjihokokusho/shukyo_nenkan/pdf/r03nenkan.pdf (дата звернення: 20.06.2022).

REFERENCES

1. Batiuk I. Yu. Osoblyvosti nahasakskoho dialektu v romani Endo Shusaku “Nima tysha” [Features of Nagasaki dialect in the novel “Silence” written by Endo Shusaku]. Linguistic and conceptual worldviews. Iss. 63, 2018, pp. 17–21 [in Ukrainian].
2. Bondarenko I., Kuzmenko Yu. Yaponska literatura XX stolittia [XX century Japanese literature]. Kyiv, 2021 [in Ukrainian].
3. Karpyska Yu. Movchannia Boha chy hlukhota liudyny? [The silence of God or deafness of a man?]. *Verbum*. Iss. 73, 2020. URL: <https://www.verbum.com.ua/04/2020/fruits-of-silence/silence-of-god-or-deafness-of-man/> (date accessed: July 25, 2022) [in Ukrainian].
4. Pron S. V. Istoriia khrystyanstva v Yaponii (1549–1873 rr.): per impossible [The History of Christianity in Japan (1549–1873 years): Per Impossibile]. *Scientific Journal of V. O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv. Historical sciences*. Iss. 3.38, 2014, pp. 100–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmd_u_2014_3.38_20 (date accessed: July 25, 2022) [in Ukrainian].
5. Barnett M., Pocock M. The Centrality of Christ in Contemporary Missions. Pasadena : William Carey Library, 2013.
6. Endo S. Deep River [trasl. by Van G. Gessel]. New York : New Directions, 1994.
7. Gessel V. C. Endo Shusaku: His Position(s) in Postwar Japanese Literature. *The Journal of the Association of Teachers of Japanese*. Iss. 27(1), 1993, pp. 67–74. URL: <https://doi.org/10.2307/489126> (date accessed: July 20, 2022).
8. Gessel V.C. Voices in the Wilderness: Japanese Christian Authors. *Monumenta Nipponica*. Iss. 37(4), 1982, pp. 437–457. URL: <https://doi.org/10.2307/2384166> (date accessed: July 23, 2022).
9. Keene D. Dawn to the West: Japanese Literature in the Modern Era (History of Japanese Literature, Vol. 3). N.Y. : Columbia University Press, 1998.
10. Phillips J.M. From the Rising of the Sun: Christians and Society in Contemporary Japan. Marykoll, N.Y. : Orbis, 1981.
11. Sasaki Keiichi. Shiina Rinzo: no kenkyu: (A study of Shiina Rinzo:). 2 vols. Tokyo: Ofu:sha, 1980 [in Japanese].
12. Williams M. Shiina Rinzo: imaging hope and despair in occupation Japan. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*. Iss. 66 (3), 2003, pp. 442–455.
13. Shiina Rinzo. Fukao Shouji no shuki. Tokyo : Ginza shuppansha, 1948 [in Japanese].
14. Shoukyuu nenkan: reiwa 2 nenpan. Tokyo: Bunkachou, 2020. URL: https://www.bunka.go.jp/tokei_hakusho_shuppan/hakusho_nenjihokokusho/shukyo_nenkan/pdf/r03nenkan.pdf (date accessed: June 20, 2022).